

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ПРІОРИТЕТ СУЧАСНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Забезпечення прав і свобод людини є фундаментом побудови сучасної демократичної, правової та європейсько орієнтованої держави. Права і свободи людини є найвищою соціальною цінністю, закріпленою Конституцією України, а отже, саме їх забезпечення визначає зміст і спрямованість діяльності держави. В умовах воєнного стану та суспільних трансформацій особливо важливим є дотримання балансу між безпекою та правами людини. Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає впровадження високих стандартів захисту прав і свобод, визначених міжнародними договорами. Зростає суспільний запит на верховенство права, справедливість та реальне гарантування прав громадян, що є основою демократичного розвитку. Глобальні виклики (цифровізація, екологічні проблеми, міграційні процеси) зумовлюють необхідність удосконалення правової політики та створення нових механізмів захисту людини.

Дана робота має на меті дослідити забезпечення прав і свобод людини як пріоритет сучасної правової політики України.

Аналіз прав людини в умовах війни доцільно почати з конституційних гарантій. Положення Конституції про те, що «конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані» (ст. 22), що вони захищаються судом (ст. 55), свідчать про те, що за державою закріплюється її обов'язок різними правовими заходами забезпечити захист прав і свобод, здійснювати нормативне регулювання в цій важливій сфері відносин. Виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод, права корінних народів і національних меншин (пункти 1, 3 ст. 92). Гарантом прав і свобод людини і громадянина є Президент України (ст. 102), обов'язок вживати заходів щодо їх забезпечення покладений на Кабінет Міністрів України (п. 2 ст. 116). Правозахисна функція виступає головною в діяльності судової влади, а місцеві державні адміністрації на відповідній території зобов'язані забезпечувати законність і правопорядок, дотримання прав і свобод громадян (п. 2 ст. 119) [1,с.110]. Конституція України (ст. 64) передбачає можливість обмеження окремих прав і свобод людини в умовах воєнного чи надзвичайного стану, але такі обмеження не можуть бути свавільними і повинні відповідати принципу пропорційності [2]. Є низка прав, які є невідчужуваними та не можуть бути обмежені навіть у воєнний час: право на життя, заборона катувань, рівність, право на гідність та інші «абсолютні» права [3].

Розглянувши міжнародні документи з цього питання можемо зазначити, що Європейська конвенція з прав людини та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права також дозволяють державам робити відступи від зобов'язань у період війни, однак за умови, що ці заходи є необхідними та не дискримінаційними. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, яка була прийнята в Римі (Італія) в рамках Ради Європи 4 листопада 1950 року (Україна ратифікувала Конвенцію 17 липня 1997 р.) [4]. Саме в ній

закріплено комплекс основних прав і свобод людини. Контроль за дотриманням здійснюють міжнародні інституції, зокрема Європейський суд з прав людини. Що ж стосується практичних викликів в умовах війни, то слід відмітити що ряд прав людини обмежується, а саме: **право на життя** особливо актуальне через масові воєнні злочини та обстріли цивільного населення; **свобода пересування** обмежується через запровадження комендантської години, мобілізаційних заходів, евакуацію; **право на приватність і таємницю комунікацій** стикається з додатковим контролем у сфері кібербезпеки та військової інформації; **соціально-економічні права** (право на працю, житло, медичну допомогу) ускладнені руйнуванням інфраструктури та вимушеним переміщенням мільйонів громадян; **права внутрішньо переміщених осіб та біженців** набувають особливої ваги.

Держава повинна діяти так, щоб навіть у воєнний час дотримуватися принципу верховенства права. Обмеження прав виправдані лише тоді, коли вони прямо спрямовані на захист національної безпеки, громадського порядку та життя людей.

Війна створює нові загрози для реалізації прав і свобод людини: масові порушення права на життя, переміщення населення, руйнування інфраструктури, обмеження політичних та економічних прав. Тому реформування правозахисної системи стає невід'ємною частиною державної політики, спрямованої на адаптацію правових механізмів до надзвичайних обставин.

В умовах воєнного стану актуальним є чітке нормативне визначення меж обмеження прав і свобод (ст. 64 Конституції України). Потреба у вдосконаленні законодавства щодо балансу між безпекою та свободами: уточнення процедур мобілізації, запровадження пропорційних обмежень свободи пересування, доступу до інформації. Розробка механізмів відновлення прав після війни (право на компенсацію за зруйноване житло, соціальні гарантії для військових та цивільних постраждалих).

В умовах сьогодення важливі гарантії доступу до правосуддя навіть у прифронтових регіонах (електронне правосуддя, дистанційні засідання), посилення ролі омбудсмена та правозахисних інституцій у моніторингу прав людини під час війни, забезпечення ефективного розслідування воєнних злочинів та документування порушень для міжнародних судів.

Особлива увага приділяється захисту прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО): забезпечення житлом, доступом до освіти, медицини та працевлаштування; реформування системи соціального захисту військовослужбовців, ветеранів та їхніх сімей; впровадження програм психологічної реабілітації та інтеграції постраждалих від війни.

Щодо захисту цифрових прав та інформаційної безпеки варто звернути увагу на захист права на приватність і персональні дані в умовах посилених заходів кібербезпеки; забезпечення доступу до достовірної інформації, протидію пропаганді та фейкам; розширення цифрових сервісів («Дія» та інші) для спрощення доступу громадян до державних послуг.

З точки зору міжнародно-правового виміру реформ Україні необхідно виконати зобов'язання перед Європейським Союзом та Радою Європи щодо захисту прав людини, забезпечити адаптацію української системи правового захисту до стандартів Європейського суду з прав людини, розробити механізми міжнародної компенсації збитків громадянам України у рамках спеціальних трибуналів і фондів.

Отже, аналіз показує, що війна суттєво трансформує практику реалізації прав і свобод людини, але їх забезпечення залишається основоположним принципом демократичної держави. Ключовим викликом є пошук балансу між необхідними обмеженнями і збереженням фундаментальних прав людини. Після війни треба буде звернути увагу на відновлення порушених прав і свобод, на притягнення до відповідальності винних у воєнних злочинах, на вдосконалення законодавства щодо захисту прав військовослужбовців, ветеранів, постраждалих від війни та переселенців. Забезпечення прав людини в умовах війни є життєво необхідними для досягнення балансу між національною безпекою та дотриманням фундаментальних прав. Їхня сутність полягає у створенні гнучкої правової системи, здатної захищати громадян у критичних умовах і забезпечувати відновлення прав після завершення воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прієшкіна О. В. Забезпечення прав людини в Україні: стан та перспективи. Наукові записки НаУКМА. 2017. Том 200. Юридичні науки С.110.
2. Конституція України 1996 р. URL: https://static.rada.gov.ua/NEWSAJT/site/const/pershe_chytannya_96.html
3. Кошель С. Які права можуть і не можуть бути обмежені під час воєнного стану. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/yaki-prava-mozhut-i-ne-mozhut-buty-obmezheni-pid-chas-voiennoho-stanu/>
4. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 40. – Ст. 263